

УДК 338.436(477):332.33

*I. С. Артеменко, аспірант
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»*

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ КОНЦЕНТРАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В АГРОПРОМИСЛОВИХ ФОРМУВАННЯХ УКРАЇНИ

*I. Artemenko, Ph. D. student of the
Agribusiness economics department,
SHEE «Kyiv National Economic
University named after Vadym Hetman»*

AN ANALYSIS OF THE MODERN STATE OF CONCENTRATION OF THE LANDED RESOURCES IS IN THE AGROINDUSTRIAL FORMING OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ. Здійснено аналіз сучасного стану концентрації земельних ресурсів аграрного сектору в Україні. Досліджено тенденції її зміни у різних формах господарювання, зокрема, встановлено що процес концентрації земельних ресурсів охоплює і фермерські господарства, що проявляється у зменшенні їх кількості і збільшенні площі землекористування в середньому на одне господарство. Здійснено групування аграрних та агропромислових компаній за площею сільськогосподарських угідь, що обробляють більше 10 тис. га землі за 2011 та 2014 роки. Встановлено, за досліджений період часу кількість компаній збільшилась на 21 одиницю, що свідчить про подальшу концентрацію земельних ресурсів у великих агроформуваннях.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: агропромислові формування (АПФ), концентрація земельних ресурсів, сільськогосподарські угіддя, фермерські господарства.

ANNOTATION. The analysis of the modern state of concentration of the landed resources of agrarian sector is carried out in Ukraine. The tendencies of her change are investigational in the different forms of management, in particular, it is set that the process of concentration of the landed resources embraces farms, that shows up in reduction of their amount and increase of area of land-tenure on the average on one economy. Grouping of agrarian and agroindustrial companies is carried out areally agricultural lands processing more than 10 thousands. ha of earth after 2011 and 2014. It is set that for investigational period of time the amount of companies increased on a 21 unit, that testifies to the further concentration of the landed resources in large agroindustrial forming.

KEYWORDS: agroindustrial forming, concentration of the landed resources, agricultural lands, farms.

Постановка проблеми. Сучасний агробізнес в Україні переходить у новий етап свого розвитку, що пов'язане, перш за все, з тим, що в аграрному секторі активно розвиваються ринкові відносини. У результаті, домінуючим трендом стали процеси капіталізації сільського господарства, утворення великих формувань, що поступово формують нову карту агробізнесу в Україні. В цих умовах у найбільшій мірі реалізують свій шанс великотоварні самостійні підприємства і холдингові структури, які нарощують свій земельний фонд.

Фактично в аграрному секторі України функціонує зовсім небагато агрохолдингів як таких, тобто аграрних формувань, у яких крім аграрної материнської компанії, функціонують лише дочірні аграрні підприємства. В абсолютній більшості, як зазначалося у праці В.Г. Андрійчука [1], функціонують вертикально-інтегровані структури, яким відповідає точніша назва — агропромислові холдинги (агропромислові компанії), або агропромислові формування як цілісні підприємства. Тобто такі, в яких материнська компанія є промисловою компанією (як правило), а аграрна сфера в них функціонує на засадах відокремлених, або, в гірших випадках, структурних підрозділів. Тому в подальшому ми будемо оперувати поняттями аграрні холдинги (агрокомпанії), агропромислові холдинги (агропромислові компанії).

Зазначимо, що ми погоджуємося із думкою про те, що необхідна уніфікація поняття холдингова структура [1]. У літературі набув найбільшого поширення термін «агрохолдинги» як узагальнене поняття, під яким розуміють не лише аграрні холдинги та агропромислові холдинги, а й навіть великі аграрні підприємства, що використовують нерідко навіть більше 20 тис. га землі. З чим, безумовно, погодитись не можна. Агропромислові холдинги і цілісні вертикально-інтегровані підприємства, в яких аграрна сфера функціонує у формі відокремлених підрозділів чи структурних підрозділів, доцільно об'єднати у єдиний термін — агропромислове формування (АПФ).

Агропромислові холдинги та агрохолдинги шляхом акумулювання значних земельних та інвестиційних ресурсів, динамічно нарощують обсяги виробництва сільськогосподарської продукції для задоволення попиту внутрішнього і зовнішнього агропродовольчих ринків. Водночас такі тенденції часто призводять до негативних наслідків для розвитку сільської місцевості, адже традиційно аграрні підприємства брали на себе турботу щодо під-

тримання соціальної сфери своїх працівників, тоді як АПФ нерідко таких зобов'язань на себе не беруть.

Ситуація у сфері земельних відносин характеризується накопиченням значної кількості проблем, найбільш гострими з яких є відсутність ефективної системи управління земельними ресурсами, оптимізація земельного фонду та системи землекористування і впровадження повноцінного обігу земель сільськогосподарського призначення.

Водночас слід наголосити, що в даний час спостерігається процес поглинання більшими компаніями менших, у результаті чого збільшуються площі землекористування в руках одної компанії. Таким чином, якщо цей процес і надалі розвиватиметься стрімко, як це мало місце за останні 13 років, то не виключено, що невдовзі в Україні надконцентрація земельних ресурсів досягне такого рівня, за якого 2–3 десятки агропромислових холдингів і агрохолдингів стануть майже єдиними суб'єктами аграрного бізнесу, оскільки дрібні і середні сільськогосподарські товаровиробники не витримуватимуть конкуренції, насамперед через неможливість виплачувати таку орендну плату, яку спроможні виплачувати холдингові структури завдяки одержанню ефекту масштабу. Питання концентрації земельних ресурсів є достатньо складним насамперед тому, що воно, в решті-решт, повинно дати відповідь стосовно раціональних меж концентрації, тобто коли можна вважати, що має місце надконцентрація земельних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема концентрації земельних ресурсів України є предметом дослідження багатьох авторитетних вчених. Зокрема, праця В.Г. Андрійчука [2] присвячена даній тематиці, в якій наведені наслідки надконцентрації як агропромислового виробництва, так і земельних ресурсів.

Проблематика управління та консолідації земель сільськогосподарського призначення з науково-методичних та еколого-економічних точок зору розглядаються у роботах А.М. Третяка [3], А.Г. Мартина [4], Д.С. Добряка [5] та інших вчених.

Зрозумілою є і та обставина, що концентрація як виробництва, так і земельних ресурсів пов'язана із проблемою розмірів підприємств. Наприклад, такі зарубіжні вчені, як Г. Дідз, Ф. Крюгер і С. Зайзель [6] стверджують, що в конкурентній боротьбі компанії, для того щоб вижити, повинні постійно зростати. Тому дослідження тенденцій такого зростання, його результатів в аграрному секторі економіки є актуальною проблемою, що продовжує за-

лишатися недостатньо вивченою у працях вітчизняних науковців. Узагальнення таких результатів може стати важливим підґрунтям для розв'язання надзвичайно актуальної проблеми визначення граничних меж землекористування окремими суб'єктами господарювання. Зазначене і зумовило вибір теми даної статті, спрямованості і характеру дослідження.

Отже, **мета статті** — здійснити аналіз сучасного стану концентрації земельних ресурсів аграрного сектору в Україні і дослідити тенденції її зміни у різних організаційних формах господарювання на селі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток сільського господарства за останнє десятиліття яскраво демонструє, що в даній галузі вже давно спостерігається тенденція до концентрації виробництва. Вона ж в свою чергу супроводжується скороченням кількості аграрних підприємств (компаній) і збільшенням їх розмірів. Існує кілька основних показників, які характеризують концентрацію виробництва, проте одним із основних є площа сільськогосподарських угідь на одне підприємство, що було вже обґрунтовано в нашій статті [7].

Концентрацію земельних ресурсів можна трактувати як збільшення площі землекористування окремих підприємств — юридичних осіб. При цьому слід розрізняти концентрацію земельних ресурсів як збільшення площі землекористування окремих юридично-самостійних підприємств, що не контролюються холдинговими структурами, і концентрацію, як збільшення площі землекористування дочірніх підприємств, що контролюються холдинговими структурами.

Саме розвиток економічної концентрації як в Україні, так і в низці інших країн, зокрема в Російській Федерації, Казахстані, Бразилії, Аргентині й породила такий різновид концентрації, як консолідація земельних ресурсів холдинговими структурами. Мається на увазі, що виниклі в Україні та в інших країнах компанії контролюють діяльність багатьох сільськогосподарських підприємств (дочірніх), і тому земельні площі таких підприємств консолідуються холдингами, управляються ними. Відтак, у подальшому нашому аналізі ми будемо оперувати земельним банком агрохолдингів і АПФ, що і являє собою консолідовану площу сільськогосподарських земель, яка використовується дочірніми підприємствами, підпорядкованими цим холдингам і відокремленими аграрними підрозділами (в АПФ як цілісних підприємствах).

В Україні діють агрохолдинги в повному розумінні цього слова як структура, в якій здійснюється лише сільськогосподарське виробництво, але суто таких агрохолдингів дуже мало. В абсолютній же більшості в Україні функціонують агропромислові холдинги як вертикально-інтегровані структури та АПФ як цілісні підприємства, в яких функціонує промислова сфера (переробка сільськогосподарської продукції) і аграрна сфера, що представлена, як уже зазначалося, відокремленими чи структурними підрозділами.

У низці областей України холдингові структури контролюють значні масиви земель в обробітку, що є однією із сторін відображення надконцентрації земельних ресурсів. За повідомленням академіка М.Ф. Кропивка, у Черкаській області холдинговими структурами контролюється 44,4 % земель в обробітку, в Чернівецькій — 39,8 %, Чернігівській — 34,1 %, Вінницькій — 33,6 %, Хмельницькій — 32 %, Полтавській — 30 %. У зв'язку з цим виникає потреба в поглибленому вивченні та аналізі стану концентрації земельних ресурсів в Україні

Оскільки процес нарощення «земельних м'язів» компаніями АПК набуває значних масштабів, здійснимо аналіз земельного фонду одних із найбільших агропромислових та аграрних компаній.

За результатами щорічного дослідження агенції AgriSurvey «Найбільші агрохолдинги України» земельний банк агрохолдингів (за термінологією видання) у 2014 році скоротився на 190 тисяч га. Про це у своєму блозі пише директор «УКАБ Сервіс» Тарас Висоцький. За його словами, основний «внесок» у дане скорочення зробив наш північний сусід, адже площа земель в обробітку АПФ в анексованому Криму становить 125 тис. га [8].

Для детальнішого аналізу стану земельних ресурсів України розглянемо, яка тенденція зміни площ землекористування аграрними та агропромисловими компаніями спостерігається у 2014 році порівняно із 2011 роком. За даними журналу «ТОП-100 аграрних компаній» нами проаналізовано статистичні дані 79 АПФ станом на липень 2011 року, що використовують від 10 тис. га сільськогосподарських угідь і більше та здійснено їх групування за площею сільськогосподарських угідь. Встановлено, що загалом вони обробляли 5635,8 тис. га землі. Варіація АПФ за площею сільськогосподарських земель істотна і характеризується даними, що наведені в табл. 1.

Таблиця 1

**ГРУПУВАННЯ АГРАРНИХ ТА АГРОПРОМИСЛОВИХ КОМПАНІЙ
ЗА ПЛОЩЕЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ, тис. га
СТАНОМ НА ЛИПЕНЬ 2011 року**

Показники	Аграрні та агропромислові компанії з площею с. г. угідь, тис. га					Разом
	I — 100 і більше	II — 50-100	III — 30-50	IV — 20-30	V — 10-20	
Кількість АПФ у групах	16	17	18	13	14	79
Загальна площа с. г земель, що обробляються АПФ, тис. га	3246	1289	622	286,8	192	5635,8
Земельна площа в середньому на 1 АПФ, тис. га	202,9	75,8	34,6	22,1	13,7	70,9

Отже, станом на 2011 рік сім агропромислових компаній обробляли 200 і більше тис. га, а кількість АПФ, що обробляли 50 і більше тис. га — 33, ті що обробляли 30 і більше тис. га — 52, а які більше 20 тис. га — 65.

Станом на січень 2014 року уже 100 агропромислових формувань України використовували від 10 тис. га сільськогосподарських угідь і більше, в сукупності вони обробляли 6616 тис. га с. г землі. Дані, що наведені в таблиці 2, демонструють групування АПФ за площею сільськогосподарських угідь станом на січень 2014 року.

Таблиця 2

**ГРУПУВАННЯ АГРАРНИХ ТА АГРОПРОМИСЛОВИХ КОМПАНІЙ
ЗА ПЛОЩЕЮ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ
СТАНОМ НА СІЧЕНЬ 2014 року, тис. га**

Показники	Аграрні та агропромислові компанії з площею с. г угідь, тис. га					Разом
	I — 100 і більше	II — 50-100	III — 30-50	IV — 20-30	V — 10-20	
Кількість АПФ в групах	16	20	18	22	24	100
Загальна площа с. г земель, що обробляються АПФ, тис. га	3821	1315	652	504	324	6616
Земельна площа в середньому на 1 АПФ, тис. га	239	65,8	36,2	22,9	13,5	66,16

Таким чином, із одержаних результатів видно, що на початку 2014 року 36 агропромислових компаній обробляли 50 і більше тис. га землі, які обробляли 30 і більше тис. га — 54, а ті що орендували більше 20 тис. га — 76, сім компаній обробляли 200 і більше тис. га

Порівнявши дані табл. 1 із даними табл. 2 можемо здійснити такі узагальнення:

✓ по-перше, за досліджуваний період кількість компаній що обробляють більше 10 тис. га землі, збільшилася на 21 одиницю, тобто відбувається подальша концентрація земельних ресурсів у великих агроформуваннях;

✓ по-друге, збільшилась кількість компаній, які обробляють від 50 до 100 тис. га землі (20 у 2014 році порівняно із 17 у 2011 році). Водночас, збільшилась і кількість компаній (на дев'ять одиниць), що обробляють від 20 до 30 тис. га землі;

✓ по-третє, відбувається подальший процес концентрації земельного банку у найбільших компаніях, що обробляють від 100 тис. і більше гектарів землі. Якщо в 2011 році середня площа землекористування таких компаній становила близько 203 тис. га, то у 2014 році — 239 тис. га.

✓ по-четверте, загальна площа в обробітку таких компаній у 2014 році збільшилася на 17,4 %, або на 980,2 га.

Для детальнішого розкриття даного питання проаналізуємо, як змінювались показники діяльності окремих аграрних компаній, що відображають процес концентрації, а саме: чистий дохід (виручка) і їх земельний фонд. Прикладом таких АПФ можуть бути компанії «Миронівський хлібопродукт», «Кернел», «Ukrlandfarming» та інші. У 2012 році чистий дохід (виручка) від реалізації продукції агропромислового холдингу «Кернел» зріс порівняно із 2011 роком до 17244,1 млн грн, або в 2,1 разу, а площа орендованих земель до 422 тис. га, майже в 5 разів. Компанія «МХП» грошовий дохід відповідно отримала в розмірі 13657,9 млн. грн. (в 1,3 рази), а земельний банк становив 360 тис. га, або збільшення відбулося на 20 %. Чистий прибуток зріс в компанії «Кернел» до 1652 млн. грн. (на 37,9 %), в компанії «МХП» відповідно 2369,5 і 39,2 %.

Дані діаграми 1 демонструють стан земельного банку агрохолдингів України, що мають понад 100 тис. га землі станом на 1 січня 2014 року.

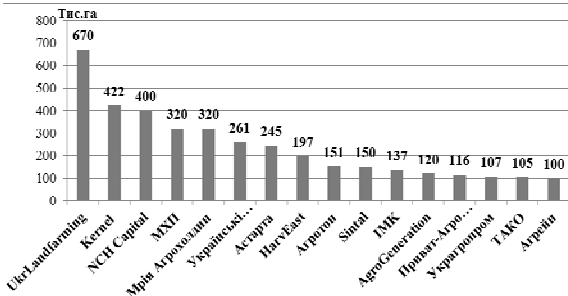

Рис. 1. ТОП-16 агрохолдингів за обсягом земельного банку в Україні, тис. га
 Джерело: побудовано на основі [9]

Таким чином, із наведених даних стає зрозумілим, що компанії шляхом поглинання одна одної укрупнюються та нарощують при цьому свої земельні масиви.

Для сільського господарства характерна багатокладність, тобто коли водночас, крім великих компаній, функціонують особисті селянські господарства (як своєрідний уклад), фермерські господарства, а також різного юридичного статусу достатньо великі аграрні підприємства (ТОВ, АТ, ПП, СВК і державні підприємства). Особливий інтерес викликає дослідження процесу концентрації у фермерському укладі, насамперед тим, що для нашої країни це відносно нова організаційна форма господарювання, що набула з початку виникнення динамічного розвитку.

Проте, за останні роки простежується чітка тенденція до зменшення фермерських господарств. Тому важливо дослідити зміну динаміки площі фермерських господарств за розміром сільськогосподарських угідь (табл. 3).

Таким чином, розглянувши динаміку зміни площ землекористування фермерськими господарствами стає очевидним, що і для даного типу господарювання притаманний процес концентрації, який проявляється у скороченні кількості малих господарств і зменшенні їх земельних масивів і водночас збільшенні великих. За даними табл.3 можемо сказати, що за досліджувані роки спостерігається одна й та ж закономірність: зменшується кількість господарств із площею землекористування до 50,0 га, та збільшується їх кількість понад 50,1 га. Наприклад, на 534 одиниць зменшилась кількість господарства, що мають угіддя в межах від 20,1 до 50,0 га за чотири досліджувані роки, тоді як кількість господарства із земельними масивами в межах 50,1—100 га збільшилась на 324 одиниці.

Таблиця 3

РОЗПОДІЛ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ ЗА РОЗМІРОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ, 2010–2013 роки

Показник	Кількість господарств, од					Площа сільськогосподарських угідь, тис. га					Площа с. г угідь на одне підприємство, га				
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013			
Господарства, що мали с/г. угіддя	37220	36624	36332	35970	4290,8	4345,9	4389,4	4451,7							
у т.ч. площено, га															
до 1,0	341	404	327	315	0,3	0,4	0,2	0,3	0,9	1,0	0,6	1,0			
1,1-3,0	2375	2199	2137	1961	5,4	5,2	4,9	4,6	2,3	2,4	2,3	2,3			
3,1-5,0	2743	2569	2485	2357	11,6	10,9	10,5	9,9	4,2	4,2	4,2	4,2			
5,1-10,0	3774	3687	3539	3490	29,7	29,1	27,8	27,4	7,9	7,9	7,9	7,9			
10,1-20,0	4561	4438	4429	4384	70,5	68,6	68,5	67,9	15,5	15,5	15,5	15,5			
20,1-50,0	12973	12711	12568	12439	493,1	483,2	477,6	473,5	38,0	38,0	38,0	38,1			
50,1-100,0	4074	4090	4205	4398	289,5	290,1	299,9	317	71,1	70,9	71,3	72,1			
100,1-500,0	4542	4700	4776	4691	1042	1086,4	1102,5	1089,5	229,4	231,1	230,8	232,3			
500,1-1000,0	1013	997	1029	1078	706	700,8	719,1	749,5	696,9	702,9	698,8	695,3			
1000,1-2000,0	584	582	588	594	802,6	802,7	816,3	825,1	1374,3	1379,2	1388,3	1389,1			
2000,1-3000,0	128	135	144	143	309,8	328	351,7	343,2	2420,3	2429,6	2442,4	2400,0			
3000,1-4000,0	54	54	48	54	186,3	186,8	166	183,8	3450,0	3459,3	3458,3	3403,7			
Більше 4000,0	58	58	57	60	344	353,7	344,4	360,0	5931,0	6098,3	6042,1	6000,0			

Джерело: Побудовано автором за даними статистичного збірника України. Сільське господарство України 2013 роки / Стат. зб. — К., 2013. — С. 166.

Важливою ознакою зростання концентрації у фермерському укладі є та обставина, що у 2013 році із 35920 фермерських господарств 851 господарство (2,4 %) обробляло 1712,1 тис. га або 38,5 % від усієї площі сільськогосподарських угідь, що використовувались усіма агропромисловими господарствами.

Особливо слід наголосити, що ефект масштабу проявляється і в сільському господарстві, але менш істотно, ніж у переробній та інших галузях промисловості. Це і є причиною того, що в сільському господарстві водночас функціонують різні форми господарювання з надто великим діапазоном розміру.

Процес концентрації земельних ресурсів притаманний й іншим країнам. Наприклад, у Росії 30 найкрупніших компаній володіють 6,7 млн га сільськогосподарських земель. Крім того, окремі російські компанії обробляють великі масиви земель у країнах Північної Америки. Так, компанія «Іволга» (виробництво зерна) та «El Teja» (виробництво сої та кукурудзи) у Бразилії та Аргентині вирощують ці культури більше ніж на 600 тис. га. Аргентинські великі аграрні компанії контролюють загалом близько 2,4 млн га. Окремі європейські компанії також інвестують кошти у великомасштабне виробництво, наприклад швейцарська компанія «Black Earth» володіє більше ніж 300 тис. га в Росії [10].

Щодо країн-членів ЄС, то за даними Євростату станом на 2010 рік у сільському господарстві було задіяно 12014,7 тис. господарств. За останні кілька років, зокрема за період із 2003 року, їх чисельність зменшилась майже на 3 млн підприємств або на 20 %. Зменшення стосується практично всіх форм господарювання за розміром земельної площі. Зменшилась кількість підприємств на 4,8 % (2 млн 643 форми) із земельним масивом до 5 гектарів; на 5,7 % — кількість ферм із розміром від 5 до 10 га. Із посівними площами понад 50 га — господарства мають тенденцію до збільшення, а отже, і до укрупнення (кількість підприємств зросла на 0,9 %) [11].

Вирішити проблему надконцентрації можливо шляхом визначення граничних меж розміру землекористування аграрних та агропромислових компаній. Адже, як показує практика, холдинги, не залежно від того, яка площа ними орендується, прагнуть й надалі збільшувати свій земельний банк.

Це надзвичайно актуальне питання сьогодення. Нові раціональні розміри сільгоспідприємств повинні відповідати всім особливостям ведення товарного виробництва, інтересам виробників

та світовим тенденціям концентрації виробництва з урахуванням соціальної відповідальності бізнесу.

У літературі немає однозначної відповіді на дане запитання. Скажімо, в проекті Закону України «Про обіг земель сільськогосподарського призначення», що оприлюднений 16 жовтня 2012 року, передбачено максимальну концентрацію земельних ресурсів для холдингових компаній, яка має становити не більше 100 тис. га орних земель на одну компанію, а в окремих адміністративних районах одна компанія може орендувати не більше 20 % земель в обробітку. Проте ці межі не набули відповідного обґрунтування. У працях В.Г. Андрійчука та вчених Інституту аграрної економіки зазначається, що холдингова компанія може орендувати не більше 35 % земель району [12]. В обох випадках мається на увазі, що такі обмеження не дадуть змоги монополізувати ринок оренди землі. Як бачимо, єдиного підходу до вирішення цієї проблеми не вироблено, що свідчить про необхідність подальшого дослідження даної проблематики.

Тут варто наголосити на велику складність її вирішення через дію не лише об'єктивних факторів, які до відомого ступеня піддаються кількісному виміру й подальшому урахуванню, а й надзвичайно важливого суб'єктивного чинника, який не піддається формалізованому представленню. Йдеться про мистецтво управління підприємством — фактор менеджменту. Адже керівник підприємства з великим талантом управління і значним практичним досвідом спроможний ефективно управляти підприємством зі значним рівнем концентрації земельних ресурсів, капіталу, живої праці і в результаті забезпечувати більший обсяг виробництва продукції, генерувати більші прибутки, забезпечувати вищу конкурентну спроможність підприємства на ринку, значну його фінансову стійкість, і навпаки.

Практика знає чимало прикладів, коли завдяки таланту керівника підприємство досягало високих результатів господарської діяльності. Одним із таких яскравих прикладів може слугувати агропромислова корпорація «Зоря» Рівненської області. До останнього часу підприємство обробляло 14 тис. га земельних угідь, масштабно розвивало промислове виробництво, маючи у своєму складі м'ясокомбінат, консервний завод, склотарний завод, елеватор на 20 тис. т зерна, хлібозавод потужністю 2 тис. хлібин на добу, цех мінеральної води та молокопереробний цех. Проте, у 2013 році у агропромисловій корпорації виникли серйоз-

зні труднощі організаційного та економічного характеру у зв'язку зі смертю її багаторічно-видатного керівника, Героя України В.А. Плутицького. Постає загроза подрібнення даної корпорації і втрати нею провідних позицій у виробництві та на ринку сільськогосподарської продукції і продовольства.

Висновки. Аналіз концентрації земельних ресурсів свідчить, що великі компанії постійно намагаються збільшувати землі в обробітку і тому гостро постає питання про визначення граничних меж орендованих земель в обробітку однією компанією з урахуванням виробничого напрямку цих структур. Виявлено, що процес концентрації земельних ресурсів не є суто українським явищем, а всезагальним, що притаманне не лише Україні, а й іншим країнам, зокрема Росії, Аргентині, Бразилії, Казахстану (великомасштабна концентрація), та країнам ЄС і Північної Америки.

Одержані результати також свідчать, що процес концентрації земельних ресурсів охоплює і фермерські господарства, що проявляється у зменшенні їх кількості і збільшенні площі землекористування в середньому на одне господарство. Важливою є і та обставина, що багато ФГ стали орендувати значні масиви земель, до 4 тис. і більше, й по суті за своїми розмірами, масштабами виробництва продукції, масштабами залучення найманої робочої сили перестають відповідати статусу фермерського господарства, як суб'єктів господарювання сімейного типу.

Питання раціональної концентрації земельних ресурсів не є вирішеним, що пов'язано з його складністю та багатоаспектністю, тому може стати предметом окремого наукового дослідження.

Література

1. *Андрійчук В.Г.* Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства / В.Г.Андрійчук // Економіка АПК. — 2013. — № 1. — С. 3—15.
2. *Андрійчук В.Г.* Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В.Г. Андрійчук// Економіка АПК. — 2009. — № 2. — С. 3—9.
3. *Третяк А.М.* Управління земельними ресурсами: навч. посібник / за ред. проф. А.М. Третяка. — Вінниця: Нова книга, 2006. — 360 с.
4. *Мартин А.Г.* Консолідація земель сільськогосподарського призначення та правові механізми її здійснення в Україні / А.Г. Мартин, О.В. Краснолуцький // Землевпорядний вісник. — 2011. — № 5. — С. 16—21.

5. Добряк Д.С. Еколого-економічні засади реформування землекористування ринкових умовах / Д.С.Добряк, Д.І. Бамбіндра. — К.: Урожай, 2006. — 336 с.

6. Динз Г. К победе через слияние. Как обратит отраслеву консолидацию себе на пользу / Динз Г. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. — С. 17.

7. Артеменко І.С. Аналіз процесу концентрації виробництва в аграрних підприємствах України та оцінювання її результатів / І.С. Артеменко // Економіка АПК. — 2014. — № 9. — С. 69—75.

8. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://agrisurvey.com.ua>

9. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://land.gov.ua>

10. Клаус Дейнінгер. Підвищення інтересу до фермерських земель у світі: чи може це дати стійкі та рівноправні вигоди? / Клаус Дейнінгер, Дерек Байерлі. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/Rising-Global-Interest-in-Farmland.pdf>

11. Кваша С.М. Стан та тенденції розвитку сільського господарства країн-членів Європейського Союзу / С.М. Кваша, К.С. Кваша. — К.: ННЦ ІАЕ, 2013. — 40 с.

12. Андрійчук В.Г. Проблемні аспекти регулювання функціонування агропромислових компаній / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. — 2014. — № 2. — С. 5.

Reference

1. Andriichuk V.H. Agro-industrial formations of new type in the context of strategy of the development of native agriculture / V. H. Andriichuk // The economy of agro-industrial complex. — 2013. — № 1. — P. 3—15.

2. Andriichuk V.H. Overconcentration of agro-industrial production and land resources and its outcomes / V. H. Andriichuk // The economy of agro-industrial complex. — 2009. — № 2. — P. 3—9.

3. Tretiak A.M. Land management: teach. manual / Ed. prof. AM Tretiak. — Vinnytsia: New Book, 2006. — 360 p.

4. Martyn A.H. Consolidation of agricultural land and legal mechanisms of its implementation in Ukraine / A.H. Martyn, O.V. Krasnolutsyy // Bulletin of Land Management. — 2011. — № 5. — P. 16—21.

5. Dobriak D.S. Ecological and economic principles of reforming of land tenure in market conditions / D.S.Dobriak, D.I. Bambindra. — K.: Urozhai, 2006. — 336 p.

6. Dinz G. To victory through the confluence. How to draw industry consolidation to oneself advantage / Dinz G. — M.: Al'pina Business Books, 2004. — P. 17.

7. Artemenko I.S. The analysis of the process of concentration of production in agricultural enterprises of Ukraine and estimation of its results / I.S. Artemenko // The economy of agro-industrial complex. — 2014. — № 9. — P. 69—75.

8. Electronic resource. Access mode: <http://agrisurvey.com.ua>
9. Electronic resource. Access mode: <http://land.gov.ua>
10. Klaus Deyninher. Increasing of the interest in farm land in the world: can it give stable and equitable benefits? / Klaus Deyninher, Derek Baiierli. [Electronic resource]. — Access: <http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/Rising-Global-Interest-in-Farmland.pdf>
11. Kvasha S.M. Status and trends of agricultural countries of the European Union / S.M. Kvasha, K.S. Kvasha. — К. : NSC IAE, 2013. — 40 p.
12. Andriichuk V.H. Problematic aspects of regulation of the agro-industrial companies / V. H. Andriichuk // The economy of agro-industrial complex. — 2014. — № 2. — P. 5.

Статтю подано до редакції 12.12.14 р.

УДК 338.436

*Бутко В. А., здобувач
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»*

ЕКОЛОГІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА УПРАВЛІННЯ АГРОПРОМИСЛОВИМИ ФОРМУВАННЯМИ

*V. Butko, postgraduate
SHEI «Vadym Hetman's
Kyiv National Economic University»*

ENVIRONMENTAL EFFICIENCY AS A PART OF MANAGEMENT OF AGRO-INDUSTRIAL UNITS

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто взаємозв'язки між екологічною ефективністю та управлінням агропромисловими формуваннями в умовах глобальних кліматичних змін.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: глобальні зміни клімату, викиди парникових газів, ресурсозберігаючі технології, екологічна ефективність, управління.

ANNOTATION. The article examines the relationship between environmental performance and management of agro-industrial units under global climate change.

KEY WORDS: global climate change, greenhouse gas emissions, resource-saving technologies, environmental efficiency, management.